

ТЕМА: «ПОЧАТОК ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ»

МЕТА:

- охарактеризувати стан розвитку промисловості в українських землях в першій половині XIX ст., визначити особливості промислового перевороту в Україні і його наслідки;
- розвивати просторову компетенцію учнів
- сприяти становленню та розвитку всебічно розвинутої особистості

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ: промисловий переворот, капітал, товарне виробництво, ринкові відносини, галузі економіки, підприємці, наймані робітники.

ТИП УРОКУ: урок-практикум

ХІД УРОКУ:

РОБОТА В ГРУПАХ

Група 1. Промисловий переворот – перехід у виробництві від ручної праці до машинної, від мануфактури – до фабрики, а також формування в суспільстві соціальних верств населення – підприємців і найманих робітників.

Група 2. Товарне виробництво – виробництво, коли продукція виробляється не для власного споживання, а для продажу.

Група 3. Ринкові відносини – економічні відносини, які забезпечують продаж товарів на основі попиту та пропозиції, свободи господарської діяльності.

Група 4. Підприємці – категорія людей, які займаються підприємництвом, тобто проявляють самостійну ініціативу, займаються систематично, за власний ризик, діяльністю з виробництва продукції чи надання послуг з метою одержання прибутку.

Група 5. Наймані робітники – категорія людей, які живуть за рахунок того, що продають свою працю, наймаючись до власника виробництва.

Учитель: Переходимо до вивчення матеріалу і роботи з атласом та контурною картою.

Криза феодально-кріпосницької економіки найбільш яскраво проявилася у розвитку альтернативної їй системи капіталістично-ринкових відносин. Остання ґрунтувалася на вільнонайманій праці, приватному підприємстві, розширеному товарному виробництві, використанні техніки. Впродовж першої половини XIX ст. досить швидко розвивалася система ринкових відносин, яка поступово витісняла феодальні способи господарювання. Важливим фактором розвитку ринкових відносин була промислова революція, що розпочалася в середині 30-х років XIX ст. Зараз ми з вами прослідкуємо як ці процеси відбувалися.

Машинобудування

Приблизні тези:

- ✓ В 30х рр.. XIX ст. зароджується українське машинобудування
- ✓ Перше машинобудівне підприємство – 1835р., м. Катеринослав, купець А. Заславський
- ✓ Вироби перших заводів: парові котли і двигуни, гідравлічні преси
- ✓ Механічні майстерні при заводах згодом перетворювалися на окремі заводи
- ✓ Але значна частина машин завозилася в Україну з-за кордону

Металургійна та паливна промисловість

Приблизні тези:

- ✓ I половина XIX ст. – глибокі зміни в металургійній галузі
- ✓ Занепад залізорудної промисловості Полісся через конкуренцію з Уралом і Тулою
- ✓ Формування нового центру металургії на Півдні (Криворіжжя+Донецьк)
- ✓ Перша доменна піч – 1800р. Луганський ливарний завод

- ✓ Значне зростання видобутку вугілля: Донбас – II місце в Російській імперії
- ✓ Зростання кількості промислових підприємств на Півдні в 6 раз, на Лівобережжі – в 4,5 разів, Правобережжя – в 2,3 рази

Розвиток транспорту

Приблизні тези:

- ✓ Гужовий транспорт. Чумаки
- ✓ Відсутність мостів через річки. Державні і приватні переправи не задовольняли потреб
- ✓ Перший пароплав на Дніпрі – «Бджілка» - 1823р. м. Мошни Черкащина маєток графа Воронова
- ✓ 40-50рр. XIX ст. – поширення річкового пароплавства
- ✓ 1828р. започаткування морського пароплавства – м. Миколаїв, дерев'яний пароплав «Одеса»
- ✓ На 1860р. чорноморський паровий флот мав 43 судна
- ✓ залізниця – 1863р.: Одеса – Балта

Група 5. Вплив промислової революції на суспільну структуру

Приблизні тези:

- ✓ Промислова революція зумовила глибокі соціальні зміни
- ✓ Зростання потреби в кваліфікованих робітниках
- ✓ Збільшення кількості вільнонайманих працівників: 1825р. – 25%, 1861р. – 74%
- ✓ Важкі умови життя і праці робітників: робочий день – 13-18 годин, мізерна зарплата, тілесні покарання
- ✓ Активно формується верства підприємців
- ✓ Українські капіталісти перебували в меншості, більшість – представники інших народів
- ✓ Українські підприємці швидко втрачали свої національні риси й зросійщувалися

1. Стан с/г і розвиток аграрних відносин в українських землях у складі Російської імперії.

Україна в першій половині XIX ст. була аграрною країною з кріпосницькими відносинами: земля (близько 75%) належала поміщикам, понад 60% населення становило кріпосне селянство.

Кріпосне право – система правових норм, що встановлювали залежність селянина від феодала і право останнього на селянина-кріпака як на свою власність. (На українських землях, які перебували у складі Російської імперії, кріпосне право було остаточно оформлено указом Катерини II від 1783 р.)

Панищина – відробіткова рента, одна з форм докапіталістичної земельної ренти, примусова безоплатна праця кріпосного селянина, який відбував її як повинність.

Оброк – вживається для позначення двох форм феодалної земельної ренти – продуктивної (натуральний оброк) і грошової (грошовий оброк).

Заповнити таблицю: Ознаки кризи феодално-кріпосницької системи господарювання в с/г.

Ознаки панщинної системи господарювання	Ознаки, що свідчили про розвиток ринкових відносин і занепад поміщицької системи господарювання
Домінуюче становище поміщицького землеволодіння (великих латифундій на Правобережжі та дрібних маєтків на Лівобережжі України та Слобожанщині);	Скорочення селянських наділів і обезземелення селян. Надлишок робочих рук, відхід селян на заробітки в міста та переселення їх на Кавказ і Далекий Схід;

Прагнення поміщиків збільшити свої землі за рахунок селянських господарств. Наявність основних груп селян: державні, поміщицькі, монастирські;	Поглиблення соціального розшарування селянства в міру розвитку товарно-грошових відносин. Царський уряд урівняв державних селян у правах з купцями та міськими жителями, дозволив їм засновувати фабрики та заводи;
Форми експлуатації: відробіткова рента, грошова рента, натуральна рента. Закон 1794 р. встановлював триденну панщину, а реально – 4-6 днів;	Поміщицьким селянам дозволялося купувати землю від імені свого поміщика, засновувати підприємства, використовувати найману працю;
Застосування традиційної, застарілої техніки: плуга, рала, сохи, серпа, коси, ціпа;	Використання нової техніки: сіялок, віялок, жаток, кінних молотарок;
Низька врожайність. Культури: пшениця, жито, овес, ячмінь.	Вирощування технічних культур: льону, коноплі, тютюну, хмілью, цукрового буряка. Розвиток товарного тваринництва;
Розміщення виробництва за рахунок освоєння цілих земель і розширення посівних площ на Півдні України.	Сільськогосподарська спеціалізація районів.
Висновок: с/г Наддніпрянської України першої половини XIX ст. розвивалося екстенсивним шляхом, за рахунок розширення посівних площ, посилення відробіткової ренти.	Висновок: нові явища в розвитку с/г – спеціалізація районів, обезземелення селян, поширення оренди, запровадження нової техніки, подальша товаризація с/г виробництва.

2. Військові поселення в Україні.

У 1816 р. з ініціатики довіреної особи царя Олександра I О. Аракчеєва в Російській імперії розпочалася масова організація військових поселень. У Наддніпрянській Україні вони з'явилися в 1817 р. Створення військових поселень мало на меті: організацію ізольованої від народу касты солдатів для боротьби проти революційних рухів; зменшення витрат на армію, перекладення її утримання на самих солдатів-селян, які одночасно з військовою муштрою мусила займатися й с/г. Військові поселенці, що ставали довічними солдатами, жили в умовах надзвичайно жорстокого казарменого режиму, тяжкої муштри. Дітей поселенців від 7 – до 12 років зараховували в кантоністи і муштрували у військових школах, з 12 років в резервні, а з 18 років – військові частини.

30 – 40-ві роки XIX ст. – початок промислового перевороту.

60 – 70-ті роки XIX ст. – завершення промислового перевороту.

Формувалися нові соціальні верстви населення – підприємці та наймані робітники.

Наслідком промислового перевороту стало утвердження фабрично-заводського виробництва.

Тісний зв'язок промисловості із с/г: млини, крупорушки, гуральні та інші обробні підприємства в поміщицьких господарствах. У першій половині XIX ст. в Україні відбувається становлення цукрової промисловості. Поступово провідні позиції тут завоюють підприємці – вихідці з колишніх кріпаків і козаків. Вони активно впроваджують нові методи виробництва. Збудована братами Яхненками та чоловіком їхньої сестри Ф. Семиренком цукроварня першою застосувала в 1843 р. парову технологію виробництва цукру. Перший цукровий завод засновано в 1824 р.

Уперше в Україні:

1778	Збудовано перший морський порт у Херсоні.
1795	Споруджено першу кам'яновугільну шахту в Лисичанську.
1811	Створено Філотехнічне товариство в Харкові, що мало на меті використання нових технологій у хліборобстві й тваринництві.
1823	Споруджено перший пароплав для плавання по Дніпру.

1828	Почалося парове судноплавство біля берегів України на Кримсько-Кавказькій морській лінії Одеса – Ялта – Батумі.
1843	Уперше в Україні застосовано нову (парову) технологію виробництва цукру.

Модернізація промисловості передбачала:

3. Міста.

Міста остаточно відокремилися від с/г. У великих містах виникли нові промислові підприємства. Міське населення Наддніпрянської України зросло утричі. *Одеса стала найбільшим містом в Україні* (на 1861 р. тут проживало 116 тис. осіб) і третім у Російській імперії (після Петербурга і Москви). Міста втрачали національні риси та набували загальноімперських. Російський уряд сприяв переселенню а українські міста російських купців. Особливостями міст Південної України був інтернаціональний склад їхнього населення.

4. Зростання морських портів. Одеса.

У 1817 р. Одеса стала відкритим, вільним портом (отримало дозвіл на безмитний увіз закордонних товарів, безмитний їх продаж), а засновано було в 1794 р. головним будівничим міста де Рібасом.

У 1838 р. була створена Дніпровська судноплавна компанія. Основними морськими портами в Україні були: Одеса, Миколаїв, Херсон, Бердянськ, Маріуполь. Українські порти мали загальноімперське значення.

5. Місце України в зовнішній торгівлі Російської імперії.

Російський уряд перетворив Україну на сировинний придаток імперії. З України до Російської імперії вивозилося сало. Тютюн, мед, цукор, горілка, а також сировина для російської промисловості – вовна, прядиво. З України через сухопутні митниці, чорноморсько-азовські й частково балтійські порти експортувалися за кордон – в Англію, Францію, Італію, Австрію, Пруссію, Туреччину, Молдову та інші країни с/г продукти і сировина.